

Алмалех, М. Има ли ръжда в Стария завет? - В: Годишник на департамент „Средиземноморски и източни изследвания“. Годишна конференция „Религии и култури на Древността. - НБУ, т. 3, 2006. НБУ, София, 2006. ISBN-13: 978-954-535-337-6.

ИМА ЛИ РЪЖДА В СТАРИЯ ЗАВЕТ?

Мони Алмалех

Този въпрос има на пръв прочит два типа отговори. Първият тип е да се посочи фактическото присъствие на думата *ръжда* в текста. Вторият тип отговори се отнася до декодирането на символичните страни на присъствието на думата *ръжда*. И към двата типа отговори може да се подходи с оглед на присъствието на думата в преводните текстове и в оригиналния текст.

Добре е да се пристъпи към тези отговори и по една друга причина. Обикновено в библейските речници и/или речниците на библейските символи ръждата липсва. Това може да се обясни с много рядката употреба на думата *ръжда*.

ДУМАТА *РЪЖДА* В БЪЛГАРСКИЯ ТЕКСТ

В Стария завет на български език думата *ръжда* се среща 3 пъти в Езекил – 24:6, 24:11 и 24:12: (Цитатите са от [Bulgarian Bible on line])

Езекил 24:6

Протестантска (1940) 6 Защото така казва Господ Иеова: Горко на кръвопролитния град, на котела, чиято ръжда е на него, и чиято ръжда не се е очистила от него! Извади от него късовете му, без да се хвърли жребие за тях.	Православна (1992) 6 Затова тъй казва Господ Бог: горко на кървавия град! горко на котела, в който има бигор и от който бигорът му не се махва! къс по къс го изхвърляйте из него, без да избирате по жребие.	„Верен“ (2002) 6 Затова, така казва Господ БОГ: Горко на града на кръвопролитие — на котела, чиято ръжда е по него и чиято ръжда не излиза от него! Къс по къс го извади, за тях не е хвърлен жребий за избор.
--	---	--

Езекил 24:11-12

Протестантска (1940) 11 Тогава тури котела празен на възлищата за да се нажежи медта му и да изгори, и да се стопи в него нечистотата му, за да се изгори ръждата му. 12 Уморил се е от трудовете си, но пак многото му ръжда не се очисти из него; ръждата му даже в огъня не се очисти.	Православна (1992) 11 И кога котелът остане празен, тури го върху възлища, да се нагорещи, и да се нажежи медта му, и нечистотата му да се стопи в него, и всичкия му бигор да изчезне. 12 Трудът ще бъде тежък; но многото му бигор не ще се махне от него; и в огъня бигорът му ще остане на него.	Верен (2002) 11 И постави котела празен на възлищата, за да се нажежи и зачерви бронзът му и да се стопи в него нечистотата му, да се унищожи ръждата му. 12 Усилията са напразни — пак многото му ръжда не излезе от него, ръждата му остана и в огъня.
---	--	--

Вижда се, че в Стария завет думата *ръжда* е употребена преносно, а не с първото си значение. Езекил визира „греховете на Ерусалим“ и това, че те са като *ръжда*, която не може да се изчисти с нищо. Тъй че Старият завет семантизира единствените си употреби на *ръжда* като човешка неморалност, кражба, лъжа, убийство, експлоатация на вдовици и сираци и пр.

КОИ СА ДУМИТЕ, КОИТО СТОЯТ В ИВРИТ ЗАД ЛЕКСЕМАТА *РЪЖДА* ОТ БЪЛГАРСКИЯ ТЕКСТ?

В Езекил 24:6; 11; 12 е употребена думата חֶלְאָתָה [хелъаатà]. Трябва мимоходом да се каже, че всички преводи на индоевропейски езици използват за тези стихове съответната дума за *ръжда*.

וַתֵּי אֶזְכִּיר אֶת-הַכֶּלִּי אֲשֶׁר-חֶלְאָתָהּ בָּהּ וְחֶלְאָתָהּ לֹא יֵצֵא מִמֶּנָּה לְנִתְחָיָהּ לְנִתְחָיָהּ הוֹצִיאָהּ לֹא-נִפְלַע עָלֶיהָ גּוֹרֵל׃ WTT Езекил 24:6

וַתֵּי אֶזְכִּיר אֶת-הַכֶּלִּי אֲשֶׁר-חֶלְאָתָהּ בָּהּ וְחֶלְאָתָהּ לֹא יֵצֵא מִמֶּנָּה לְנִתְחָיָהּ לְנִתְחָיָהּ הוֹצִיאָהּ לֹא-נִפְלַע עָלֶיהָ גּוֹרֵל׃ WTT Езекил 24:11

נחשתה ונתכה בתוכה שמאיתה תתם חלאתה:

וַתֵּשֶׁת וַתִּכּוּת בְּתוֹכָהּ שְׁמֵאִיתָהּ תִּתֶּם חֲלָאִתָּהּ:
 WTT Езекил 24:12 חלאת ולא תצא ממנה
 רבת חלאתה באש חלאתה:

Думата חלאתה [хелъаатà] също означава *ръжда*. Тя обаче не е същинската дума за ръжда в библейски и съвремен иврит. Коренът ѝ е *Хет-Ламед-(Х)е* חל, включващ значенията *боледувам; разболявам; страдам от болест и болка; болест; болен*:

1. да съм болен; разболявам се; ставам слаб, омаломощен; [халъà] חלף

2. страдам

болести [тахалу̀м] תחלמים

болест; боледуване [холù] חלי

болест [махалъà] מחלה

болест; боледуване [махалъуй] מחלוי

1. болест; 2. болен [махалè] מחלה

Основното значение на корена *Хет-Ламед-(Х)е* חל е *съм/ставам болен, разболявам се* или *съм/ставам немоощен/изтощен*. Коренът е използван като глагол חלף [халъà] 59 пъти в СЗ. В зависимост от употребите, се превежда и като *болен съм*, и като *разболявам*, и като *страдам в резултат от болест*. В много библейски контексти се поставя синонимия между „болен съм” и „слаб съм”, където слабостта се подразбира и е резултат от състоянието на боледуване. Понякога слабостта е по-скоро умора и омаломощение, напр. в Исая 57:10. Най-често използваната дума за *болест* е [махалъà] מחלה.

Септуагинта превежда нашия случай за *ръжда* с думата *ιὸς*, която е особено подходяща – тя означава *отрова* и *ръжда*:

LXT Ezekiel 24:6 διὰ τοῦτο τάδε λέγει κύριος ὁ πόλις αἱμάτων λέβης ἐν ᾧ ἐστὶν ἰὸς ἐν αὐτῷ καὶ ὁ ἰὸς οὐκ ἐξήλθεν ἐξ αὐτῆς κατὰ μέλος αὐτῆς ἐξήνεγκεν οὐκ ἔπεσεν ἐπ' αὐτήν κλῆρος

LXT Ezekiel 24:11 καὶ στή ἐπὶ τοὺς ἄνθρακας ὅπως προσκαυθῇ καὶ θερμαιθῇ ὁ χαλκὸς αὐτῆς καὶ τακῇ ἐν μέσῳ ἀκαθαρσίας αὐτῆς καὶ ἐκλίπη ὁ ἰὸς αὐτῆς. По [BibleWorks98].

Впрочем за новозаветната употреба на *ръжда* в Матей, 6:19-20 е предпочетена гръцката дума *βρώσις*, защото тя по-добре удовлетворява изискванията на контекста. Тя е несменяема през вековете за Матей, 6:19-20 и означава: 1. актът на яденето; 1.а) в широк смисъл – корозия; 2. това, което се яде, храна; болест, болка; 2.а) за духовна храна – или освежаваща душата, или хранеща и подкрепяща я (по [BibleWorks98]).

Вулгата използва *rubigo*, която също е съвсем подходяща: **rubigo** 1. ръжда; 2. а) гнилот на зъбите; б) ръжда (болест по житата); с) бездействие; d) порочност; e) завист (по [Войнов, Милев, 1990]).

VUL Ezekiel 24:6 propterea haec dicit Dominus Deus vae civitati sanguinum ollae cuius **rubigo** in ea est et **rubigo** eius non exivit de ea per partes et per partes suas eice eam non cecidit super eam sors.

КОНТЕКСТЪТ НА СТАРОЗАВЕТНАТА „РЪЖДА”

За да може да се осмисли по-добре тази старозаветна **ръжда**, е нужно да се види близкият и по-широкият контекст. Близкият контекст са стиховете преди и след употребата на **ръжда** в цялата Притча за врящия котел. По-далечният контекст е при други подобни по смисъл на „ръждата-нечистота” места в текста.

Езекил, 24:2-13 2 Сине човешки, запиши си името на този ден, на същия този ден; защото в същия този ден вавилонският цар се доближи до Йерусалим. 3 И произнеси притча към бунтовния дом, като им кажеш: Така казва Господ Йехова: Сложи котела, сложи, налей също вода в него. 4 Събери в него късове за варене, всеки добър къс, бедро и рамо; напълни го с отбрани кости. 5 Вземи отбраните от стадото, натручай кости под него; направи го да ври добре и костите в него да се сварят. 6 Защото така казва Господ Йехова: Горко на кръвопролитния град, на котела, чията ръжда е на него и чията ръжда не се е очистила от него! Извади от него късове му, без да се хвърля жребий за тях. 7 Защото кръвта му е сред него; тя я изложи на гол камък; не я изля на земята, за да се покрие с пръст. 8 Аз сложих на гол камък кръвта, която изля, за да не се покрие, за да направя да избухне ярост, за да извърши въздаяние. 9 Затова така казва Господ Йехова: Горко на кръвопролитния град! Защото и Аз ще направя по-голяма огнена грамада. 10 Натручай дървата, сгорещете огъня, свари добре месото, сгъсти варивото и нека костите изгорят. 11 Тогава сложи котела празен на въглищата, за да се нажежи медта му и да изгори, и да се стопи в него нечистотата му, за да се изгори ръждата му. 12 Уморил си се от трудовете си, но пак многото му ръжда не се очисти от него; ръждата му даже в огъня не се очисти. 13 Понеже Аз те чистех, а ти не се очисти, затова поради гнусния си разврат няма вече да се очистиш от нечистотата си, докато не уталожа върху теб яростта Си.” [Библия, 2002]

„Ръжда по меден казан” = зелено, а не на кафеникафочервено!

В Езекил, 24:6 „кървавият град” е сравнен с *казан סיר* [сир]. По-точно е да се каже, че в стих 6 *котелът*, за който иде реч в предходните стихове, 3, 4 и 5, е дефиниран като „кървав град”, т.е. Ерусалим. А в Езекил, 24:11 изрично е упомената думата *мед* като метал – נְחֹשֶׁתַּיִם [нехуштà]. Това означава три неща: 1. медта като метал не ръждясва като желязото, а само добива зелен цвят; 2. празният котел, който е сложен над огъня в стих 11, за да се смеси зеленикавия повърхностен слой с неокислената мед на целия котел е напълно възможно действие, макар че в притчата това не се получава; 3. в цялата притча за врящия котел от Езекил 24:1-20 става дума за „медна ръжда”, което ще рече различни оттенъци на зеленото, а не на червеното или черното окисляване на среброто.

В Стария завет терминът за *зелен יֶרֶק* [йèрек] се използва със семантизации, които се придържат към универсалните позитивни и негативни значения на зеленото – преобладава семантизацията `живот`, `свеж`, `бодър`. Четвъртата и петата по хронология употреби на *зелен יֶרֶק* [йèрек], имат семантизация `болест` и `разруха`. Това става в Левит, 13:49; 14:37, където е употребена думата *зеленикаво יֶרֶקָרָק* [йеракрàк], описваща плесен по стените на къщите. Може да се каже, че в Притчата за врящия котел в Езекил, 24:1-20 ръждата по медния котел е синонимна на плесента по къщите от Левит. Така, в Езекил, 24:1-20 е налице зеленообагрена „ръжда”, а в Езекил, 24:6 към „зеленикавата разруха” е добавена и „червена

разруха”, идееща от епитета *кървавия* в словосъчетанието „кървавия град”. В стих 13 се казва „Аз те чистех, но ти не се очисти” и „няма вече да се очистиш от нечистотата си”, а онова, което не се очиства, е именно ръждата. Така ръждата, освен производно от *разболявам/болест*, е равна на `нечистота`.

Старозаветен първообраз на ада с огън

Известно е, че старозаветният ад се нарича Шеол и старозаветната представа за това място е „тъмнина, гроб за слабите души”. Шеол не притежава чистилище, в което душите на грешниците се чистят с огън. Казаното в Езекил, 24:6-12 представлява комплексен първообраз на Геената огнена. В [Алмалех, 2003; 2004] е доказано, че названието *Геената*, *Геената огнена* произтича от името *Гай Еном*, букв. *Долината на Еном*, което е долина в непосредствена близост до стария град в Ерусалим. На това място е имало светилища на Ваал, в които евреи вероотстъпници са горили бебета, съгласно ритуалите за Ваал. Тази практика е спомената на няколко места в Стария завет. Така терминът *Геената* или *Геената огнена* естествено навлиза в Новия завет като исторически формирало се място на вероотстъпничество и асоциирано като място, посещавано от вероотстъпници и грешни хора. Освен тази, исторически сложила се, представа в Стария завет съществуват отделни податки за ада като за място, в което се пържат грешниците. Едната от тези податки е именно в Езекил, 24:6; 11; 12.

Трябва да се изтъкне, че ивритският текст е доста изразителен откъм назоваване на огъня в Притчата за врящия казан. В стих 6 е употребена думата גַּחְלֵל [гахелѐт], която означава *въглени; горящи въглени; жар*. Жарта и огънят, получавани от дърва, са се е използвали за готвене (Исая, 44:19), отопление (Исая, 47:14) и горене на тамян (Левит, 16:12). В Езекил, 24:9 е използвана думата מְדוּרָה [медура], означаваща *клада от дърва*. Тази дума е производна от דוּר [дур] *натрупай*, употребена в стих 5. Тя е в асоциативна връзка с другите думи от корена на מְדוּרָה [медура] – *живеея и поколение*.

Библията познава и други думи, противопоставящи огъня и жарта от дърва на тези от въглища. Терминът за *жар и огън от дърва* גַּחְלֵל [гахелѐт] е в опозиция с термина, назоваващ *жарта и огъня от въглища* – פֶּחָם [пехам]. Твърде любопитно е, че в Притчата за врящия казан не се използва פֶּחָם [пехам] за жаравата от въглища, а друга дума, която словообразователно е свързана с *поколение* и *живеея* – מְדוּרָה [медура]. Думата פֶּחָם [пехам] може да се асоциира на база омофония със съвсем друга мисловна парадигма – с *управител* или със *светлина*.

פֶּחָם [пехам] 1. въглища; 2. огън от въглища; 3. жаравата; въглени. Навярно от нереализиран в иврит корен със значение *да съм черен*. Притчи, 26:21; Исая, 44:12; 54:16. Думата *жарава* פֶּחָם [пехам] може да се сбърка с омофона [пехам] פֶּחָם, означаващ *управители*, т.е. множественото число на думата *управител* הַפְּחָם [пехам] (по Bibleworks98). За ивритската езикова картина на света явно се наслаждава асоциативна връзка, основана на омофония, между представа за `множество от управители` и `жарава от въглища`...? Жаравата от въглища се използва преносно

като `светлина` (Псалми, 18:9), `умираща къща` (2 Царства, 14:7), `срам` (Притчи, 25:22) и `Божествен съд` (Псалми, 120:4; Псалми, 140:10/11). Грешните израилтяни, неочистваеми от своята слабост, не са подлагани на очистване на *жарава* פָּחַם [пехам], защото светлината по принцип е свързана с `ритуална чистота`, `Божия чистота`, `чистотата на праведните`, `чистотата на архангелите` и пр. В тази притча не може да се асоциира нищо с управляване от страна на грешниците. Затова в разглежданата притча думата за жарава от възглед, която е подходяща, защото се асоциира с изгарянето на поколенията и техните грехове, е מְדוּרָה [медурà]. Бих си позволил да кажа, че това е страховито и като картина, и като лексикална интенция от страна на Езекил.

Елементи на огненото адско чистилище в Езекил 24

Вляво, преди ивритската дума, е посочена думата или словосъчетанието от превода в [Библия, 2002].

Стих 3

котел – סִיר [сир]

Стих 5

варя – רָתַח [ратàх]

да се сварят – רִתְּחֶיהָ [ретахейà]

натрупай – דָּוַר [дур]. Тази дума като глагол означава *натрупвам на камара и живея*. „Живея” е значение, изведено от „движа се в кръг”. Същата дума е и съществително, означаващо 1. кръг; 2. кълбо. Производна на същия корен е думата *поколение* – [дор] דָּוַר. Друга производна е מְדוּרָה [медурà] – 1. купчина, грамада; 2. погребална кладя.

Стих 9

огнена грамада – מְדוּרָה [медурà]. Тази дума е производна от דָּוַר [дур] *натрупай*, употребена в стих 5. Тя е в асоциативна връзка с другите думи от корена – *живея* и *поколение*. Лексемата מְדוּרָה [медурà] означава *кладя от дърва*.

Стих 10

натрупай – הִרְבֵּה [(x)a-ребè]. Вижда се, че тук не е употребена думата דָּוַר [дур] за *натрупай*, използвана в стих 5. Лексемата הִרְבֵּה [(x)a-ребè] е производна от корена רבה, от който се образува глаголът *ставям много, множа* רָבָה [равà].

дървата – הָעֵצִים [(x)a-ецùм]. Членувана форма в мн.ч. от стандартната дума *дърво* – עֵץ [ец].

сгорешете – הִדְלַק [(x)a-длèк]. Стандартен глагол за *запалвам, разпалвам*, заповедна форма.

огъня – הָאֵשׁ [(x)a-èш]. Най-често използваната дума за *огън* אֵשׁ [èш].

свари добре – הִתֵּם [(x)a-тèм]. Глаголът е заповедна форма הִתֵּם [тèм] на глагола *да бѣда цялостен* תָּמַם [тамàm]; *цялостност* תָּם [том]; *свършенство* תָּם [том] и пр.

Определителният член (х)а- הָ към глагола תֵּם [tèm] изглежда странна граматична форма. Трябва да се поясни, че употребата на определителния член (х)а- הָ към всички думи, включително и към глаголи, означава тяхната силна смислова обвързаност. Това е употреба, подобна на съюза ו в библейски иврит. Изглежда, че предпочитанието на Езекил е мотивирано и възможно от неговия особен статус – той е пророк, подробно описал Трона на Господ/Колесницата на Господ, което е едната от двете големи теми в юдейския мистицизъм. Езекил е и пророкът, описващ устройството на Втория храм, в който са дадени не само пропорциите на сградата, но е и отменено сакралното четирицветие по дрехите на свещениците в Храма.

сгъсти варивото – וְהִרְקַח הַמֶּרְקָח [ве-(х)а-рèках (х)а-меркахà], букв. *размеси сместа да стане едно цяло*. Коренът *Рейш-Куф-Хет* רִקַּח произвежда думи като *подправка* רֶקַח [рèках]; *смесвам; правя нещо от съставки на едно цяло* רָקַח [ракàх]; *мехлем, мазило, крем* רִקְחָה [рокèах]; *парфюмер* רִקְחָה [ракàх]; *мехлем, мазило, смес* מֶרְקָחַת [меркàхат]. Днес думата מֶרְקָחַת [меркàхат] означава *аптека*.

изгорят – יִחַרְרֹ [йарú], заповедна форма, 3 л., мн.ч. от *изгарям* חָרַר [харàр]. Сродни думи - *пещ* חָרַר [харèр]; *унищожителна топлина; температура* חֲרָרָה [хархúр].

Стих 11

въглища – גִּחְלִיָּהּ [гехалйà]. Думата означава *въглища, горящи въглища, жар, жарава, горещи въглени*. Налице е въвеждане на втори вид огън – не *огнена грамада/клада от дърва* מְדוּרָה [медурà] както е в стих 9, а от въглища גִּחְלִיָּהּ [гехалйà].

да се нажежи – תִּחַם [техàм] – е заповедна форма на глагола חָמַם [хамàм] *да съм горещ*. Сродни думи: חָם [хам]; 1. *горещ*; 2. *нареч. горещо*; חֶמֶה [хемà] 1. *горещо неудоволствие*; 2. *възмущение, негодувание; гняв*; 3. *отрова*; 4. „горещина в човека”; 5. *гняв на Бога към човека*.

медта – נְחֹשֶׁתָּהּ [нехуштà].

да изгори – חָרָה [хàра]. От глагола חָרַר [харàр] - 1. *горя*; 2. *пека*; 3. *изгарям с унищожаваша горещина*; 4. *умирам от горещина*. За חָרַר [харàр] срв. угаритското ḥrr "пека".

да се стопи – נִתְּחָה [нитхà], букв. *стопявам, лея* נָתַךְ [натàк]. נִתְּחָה [натàк] *да стопя; стопявам; лея*, срв. акадския глагол *nataku лея; изливам; капя* и угаритското *ntk изливам*. Обикновено „стопяването” и „изливането” е на вода, мляко и пр., но тук се стопява нечистотата и стопяването е причинено от огън.

нечистотата – טִמְאָה [тумà]. В 11-ти стих експлицитно става дума за оппозицията `нечист` – `чист`. Лексемата טִמְאָה [тумà], ж.р., ед.ч., означава *нечистота* и е стандартен термин за **ритуално нечист/а** – храна, жена, мъж, след престъпление и по други причини, животно и пр. В този стих е дадено отношение

на еквивалентност между `нечистота` טָמֵא [тамà] и **ръждата** тип `болест` חֲלָאָה [хелъатà].

да изгори – תָּתַם [титум]. Тук българският превод действа „притчово”, превеждайки един глагол, който не означава **горя**, с *да изгори*. Глаголът תָּתַם [титум] означава „ще изпълни договора”, „ще стане окомплектуван/съвършен”. Формата е заповедна. Глаголът е תָּמַם [тамàm] и се използва да се изрази цялостност, завършеност, изпълняване изцяло на договореностите. В контекста това означава `чистота`. Сродни думи:

да съм цялостен; да постигна цялостност, [тамàm] תָּמַם
да постигна завършеност /съвършенство
цялостност [том] תָּם
цялостност [тумà] תָּמָה
съвършен [там] תָּם
пълноценен, изпълнен [тамùm] תָּמִים
нареч. напълно, изцяло [метòm] מֶתֶם

Стих 12

многого му ръжда **не се очиства** от него – буквальный превод е „**не излиза от него многого ръжда** (וְלֹא־תִצָּחַ מִמֶּנָּה). Тук става дума за празен котел, сложен да се нажежава на огъня, за да се претопи ръждата в метал, но дори тогава „многого му ръжда не се очиства от него”. Подчертавам липсата на глагола *чистя* в иврит. Там е глаголът *излиза* יָצָא [йацà].

в огъня – בָּאֵשׁ [(б)а-èш]. Най-често използваната дума за *огън* אֵשׁ [èш].

Трябва да се посочи, че изразът „уморил се е от трудовете си” תָּאֲנִים הָלָאָת [туним (х)ельàт] не е ясен за българския читател на пръв прочит. Буквалното превеждане е невъзможно, защото силата на ивритския израз може да се преведе само описателно: „Измъчил се е, износил се, разсипал се е от проблемите и тежестите, създадени от неморалните си деяния”.

Стих 13

чистя – בְּטִמְאָתָּךְ [бе-туматèк], букв. *при ставането ти нечист*. בְּ [бе-] предлог-представка *при*. Производно от *ставам нечист* טָמַא [тамè]; *нечистота* טִמְאָה [тамè]; *нечистота* תָּמָא [тамà]. В българския превод на стих 13 отново е налице глаголът „чистя” – „Аз те чистех” – както в стих 12, само че за разлика от предходния стих не е използвана думата *излиза* יָצָא [йацà], преведена като (не се) **очиства**.

– זִמָּה [зимà]. Тази дума означава няколко неща: 1. план; 2. цел; 3. слабост. Изразът זִמָּה בְּטִמְאָתָּךְ [бе-туматèк зимà] означава „при нечистотата (причинена) от слабост”. Той е преведен като „понеже аз те чистех”.

– יַעַן [йаа̀н] *давам сметка, отговарям*. Изразът זָמַח בְּטִמְאַתָּךְ [бе-туматèк зима̀ йаа̀н] означава буквално „Даването на сметка за нечистота от слабост”.

– טְהִרְתִּיךָ [ти(х)артùк] *твоята ритуална чистота*. Производно на *да съм ритуално чист* טָהָר [та(х)èр]; *ритуална чистота* טְהָר [то(х)àр]; *чист; ритуално чист* טָהוֹר [та(х)òр]. Изразът זָמַח בְּטִמְאַתָּךְ יַעַן טְהִרְתִּיךָ [бе-туматèк зима̀ йаа̀н ти(х)артùк] означава буквално „При даването на сметка за нечистота от слабост и за твоята ритуална чистота”.

– וְלֹא טְהַרְתָּ מִטִּמְאַתְךָ לֹא תִטְהַרְרִי-עוֹד „ти не се очисти, поради гнусния ти разврат няма вече да се очистиш от нечистотата си.” Буквално „и не се изчисти ритуално (טָהָר – וְלֹא טְהַרְתָּ) от твоята нечистота (מִטִּמְאַתְךָ – нечистота טָמֵא [тамè]) няма вече да се очистиш (לֹא תִטְהַרְרִי – טָהָר [та(х)èр]) за свидетелство (עוֹד [од]). *Не; няма* לֹא [льо].

– עַד-הַנִּיחִי [ад-(х)а-нùхи], букв. *до моето успокоение/почивка*. *До* עַד [ад]; *спокойствието ми* הַנִּיחִי [(х)а-нùхи]. *Почивка, спокойствие* נָחַת [на̀хат]; *спокоен; успокоен* נִיחַ [ну̀а̀х]. Именно „моето успокоение” дава повод за българския превод „Понеже **Аз** те чистех”, с който започва стихът.

Така или иначе, по повод на първообраза на адското чистилище и котела, в който се варят или се пържат грешниците, последният стих не предлага огнени параметри, а основно се спира на проблема за чистота и нечистота. Все пак има една дума, която е от парадигмата на убийствената горещина. Единствената дума, която третира нетърпимата горещина на ада, е „яростта Си”, т.е. гневът и яростта на Господ.

яростта Си – חֲמָתִי [хематù], падежна форма за притежание – моята – от חָמָה [хемà] 1. горещо неудоволствие; 2. възмущение, негодувание; гняв; 3. отрова; 4. „горещина в човека”; 5. гняв на Бога към човека.

Вижда се, че в Притчата за врящия котел е налице предобраз на новозаветната представа за чистилището на ада. Тя се добавя към исторически сложилата се в юдаизма представа за Долината на Еном – Гееном, в която горят огньовете на светилищата на Ваал, в които се горят деца. Всъщност забележителното в тази притча е не толкова кладата от дърва и жарта от въглища, колкото ударението върха невъзможността меденият котел да изчисти своята ръжда-болест-нечистота дори чрез тези мощни огньове, които стапят медта, но ръждата – не. Така, наред с архитипната представа за огъня като пречистващ елемент, монотеизмът възпитава и настоява в колективното подсъзнателно да се включи идеята за чистотата в морален аспект. Средствата, с които това се прави, са забележителни по своята умелост

- Образи: страховит огън, меден котел, пълен с отбрано месо/плът и кости; празен котел, който се стапя от силата на огъня.
- Думи: описаните подборки на думи, сред които и единствените три употреби на *ръжда*, тип болест-нечистота.

Изводът от този преглед е, че трите единствени употреби на думата **הֶלְאָתָּהּ** [хельтата] *ръжда* в Стария завет са високо символични, доколкото основното значение на корена на **הֶלְאָתָּהּ** [хельтата] е *разболявам се, болест*, а не *ръжда*. В този смисъл поради малкия брой и поради вторичността на значението *ръжда* на употребите може да се гледа като на екстраординарно явление. Екстраординарен е и фактът, че те не са на думата с основно значение *ръжда* **חָלָהּ** [хелед], а на *ръжда*, тип болест-нечистота.

Думата с основно значение *ръжда* не е използвана в Стария завет!

Иврит притежава дума, чието първо/първично значение е *ръжда*, която не е използвана никога в Стария завет. Това е думата **חָלָהּ** [хелед]. Тя е от мъжки род, а използваната като „медна ръжда“-тип болест **הֶלְאָתָּהּ** [хельтата] е от женски род.

Значения на корена **חל** в съвременен иврит

הֶלְאָתָּהּ [(х)ехелѐд] 1. ръждавея, хващам ръжда; 2. правя рижав; рижавея
חָלָהּ [хелед] ¹ръжда
חָלָהּ [хелед] ²1. страна, земя; 2. вселена; 3. този век; дните на живота на човека, този живот
חָלָהּ [хальѐд] рижав, покрит с рижави косми
חָלָהּ [хальуда] рижавина

Библейски значения на корена **חל**

חָלָהּ [хелед] 1. възраст; дните на човешкия живот; този живот; времена; 2. свят; космос; 3. къртица; пустинен плъх; невестулка
חָלָהּ [холѐд] къртица; пустинен плъх; невестулка

Библейски употреби на корена **חל**

חֵלְדַּי *Хелдай* – собствено име - **4 пъти**: 4 Царства, 23:29; 1 Летописи, 11:30; 1 Летописи, 27:15; Захария, 6:10
חֻלְדָּה [хульдә] *Халуда* собствено име – **2 пъти**: 4 Царства, 22:14;
חָלָהּ [холѐд] невестулка, мишка – **1 път**: Левит, 11:29
חָלָהּ [халѐд] вселена – **1 път**: Псалм 49:1
חָלָהּ [халѐд] човешки живот – **2 пъти**: Йов 11:17; 39:5
חָלָהּ [халѐд] този живот – **2 пъти**: Псалм 17:14; 89:47

Тук се дават примери от различни преводи за различните употреби на корена *Хет-Ламед-Далет* **חל**, за да се илюстрира старозаветната употреба и старателното избягване на основното значение на корена като *ръжда*. Очевидно е,

че всички налични библейски употреби могат да бъдат приети за вторични значения на думата *ръжда*. Данните са по BibleWorks98, а българските читатели могат да сверят своите библии с тези данни.

ЖИВОТ
WTT Job 11:17 וּמִצְהָרִים יָקוּם חֲלָד תַּעֲפֶה כְּבֹקֶר תִּהְיֶה:
KJV Job 11:17 And thine age shall be clearer than the noonday; thou shalt shine forth, thou shalt be as the morning.
NAU Job 11:17 Your life would be brighter than noonday; Darkness would be like the morning.
NRS Job 11:17 And your life will be brighter than the noonday; its darkness will be like the morning.
RWB Job 11:17 And thy age shall be clearer than the noonday; thou shalt shine forth, thou shalt be as the morning.
LXT Job 11:17 ἡ δὲ εὐχὴ σου ὥσπερ ἑωσφόρος ἐκ δὲ μεσημβρίας ἀνατελεῖ σοι ζῶή
VUL Job 11:17 et quasi meridianus fulgor consurget tibi ad vesperam et cum te consumptum putaveris orieris ut lucifer
RST Job 11:17 И яснее полдня пойдет жизнь твоя; просветлеешь, как утро.
WTT Psalm 89:48 זְכֹר־אֲנִי מֶה-חֲלָד עַל-מֶה-שָׂוִיא בְּרֵאתָ כָּל-בְּנֵי-אָדָם:
KJV Psalm 89:47 Remember how short my time is: wherefore hast thou made all men in vain?
NAU Psalm 89:47 Remember what my span of life is; For what vanity You have created all the sons of men!
NRS Psalm 89:47 Remember how short my time is-- for what vanity you have created all mortals!
RWB Psalm 89:47 Remember how short my time is: why hast thou made all men in vain?
LXT Psalm 88:48 μνησθητι τίς μου ἡ ὑπόστασις μὴ γὰρ ματαίως ἔκτισας πάντας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων
VUL Psalm 88:48 memorare quae mea substantia numquid enim vane constituisti omnes filios hominum
RST Psalm 89:47 Вспомни, какой мой век: на какоу съету сотворил Ты всех сынов человеческих?

ВСЕЛЕНА
WTT Psalm 49:2 שְׁמַעוּ-זֹאת כָּל-הָעַמִּים הָאֵינִנוּ כָּל-יֹשְׁבֵי חֲלָד:
KJV Psalm 49:1 To the chief Musician, A Psalm for the sons of Korah. Hear this, all ye people; give ear, all ye inhabitants of the world:
NAU Psalm 49:1 For the choir director. A Psalm of the sons of Korah.> Hear this, all peoples; Give ear, all inhabitants of the world,
NRS Psalm 49:1 To the leader. Of the Korahites. A Psalm. Hear this, all you peoples; give ear, all inhabitants of the world,
RWB Psalm 49:1 To the chief Musician, A Psalm for the sons of Korah. Hear this, all ye people; give ear, all ye inhabitants of the world:
LXT Psalm 48:2 ἀκούσατε ταῦτα πάντα τὰ ἔθνη ἐνωτίσασθε πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην
VUL Psalm 48:2 audite haec omnes gentes auribus percipite omnes qui habitatis orbem
RST Psalm 49:1 Начальнику хора. Сынов Кореевых. Псалом. Слушайте сие, все народы; внимайте сему, все живущие во вселенной

СВЯТ, ЧОВЕШКИ СВЯТ, СВЕΤЪТ НА СМЪРТНИТЕ
WTT Psalm 17:14 מִמָּתִים יָדָךְ יְהוָה מִמָּתִים מִחֲלָד חֲלָקָם בַּחַיִּים (וּצְפוּנָךְ)
[וּצְפוּנָךְ] תִּמְלֵא בְּטָנָם יִשְׁבְּעוּ בָּנִים וְהִנִּיחוּ יִתְּרָם לְעוֹלָלֵיהֶם:

KJV Psalm 17:14 From men *which* are thy hand, O LORD, from **men of the world**, *which* have their portion in *this* life, and whose belly thou fillest with thy hid *treasure*: they are full of children, and leave the rest of their *substance* to their babes.

NAU Psalm 17:14 From men with Your hand, O LORD, From **men of the world**, whose portion is in *this* life, And whose belly You fill with Your treasure; They are satisfied with children, And leave their abundance to their babes.

NRS Psalm 17:14 from mortals - by your hand, O LORD - from **mortals** whose portion in life is in this world. May their bellies be filled with what you have stored up for them; may their children have more than enough; may they leave something over to their little ones.

RWB Psalm 17:14 From men *who* are thy hand, O LORD, from **men of the world**, *who* have their portion in *this* life, and whose belly thou fillest with thy hid *treasure*: they are full of children, and leave the rest of their *substance* to their babes.

LXT Psalm 16:14 κύριε ἀπὸ ὀλίγων ἀπὸ γῆς διαμέρισον αὐτοὺς ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν καὶ τῶν κεκρυμμένων σου ἐπλήσθη ἡ γαστήρ αὐτῶν ἐχορτάσθησαν υἱῶν καὶ ἀφήκαν τὰ κατάλοιπα τοῖς νηπίοις αὐτῶν.

VUL Psalm 16:14 ab inimicis manus tuae Domine a **paucis de terra divide eos in vita eorum** de absconditis tuis adimpletus est venter eorum saturati sunt filiis et dimiserunt reliquias suas parvulis suis.

RST Psalm 17:14 от людей - руко Твое, Господи, от **людей мира**, которых удел в [этой] жизни, которых чрево Ты наполняешь из сокровищниц Твоих; сыновья их сыты и оставят остаток детям своим.

къртица; невестулка

וְהָעֶכְבֵּר וְהָצָב לְמִינֵהוּ WTT Leviticus 11:29
וְהָעֶכְבֵּר וְהָצָב לְמִינֵהוּ

KJV Leviticus 11:29 These also *shall be* unclean unto you among the creeping things that creep upon the earth; the **weasel**, and the mouse, and the tortoise after his kind,

NAU Leviticus 11:29 'Now these are to you the unclean among the swarming things which swarm on the earth: the **mole**, and the mouse, and the great lizard in its kinds,

NRS Leviticus 11:29 These are unclean for you among the creatures that swarm upon the earth: the **weasel**, the mouse, the great lizard according to its kind,

RWB Leviticus 11:29 These also *shall be* unclean to you among the creeping things that creep upon the earth; the **weasel**, and the mouse, and the tortoise after its kind,

LXT Leviticus 11:29 καὶ ταῦτα ὅμιν ἀκάθαρτα ἀπὸ τῶν ἐρπετῶν τῶν ἐρπόντων ἐπὶ τῆς γῆς ἡ γαλῆ καὶ ὁ μῦς καὶ ὁ κροκόδειλος ὁ χερσαῖος

VUL Leviticus 11:29 hoc quoque inter polluta reputabitur de his quae moventur in terra **mustela** et mus et corcodillus singula iuxta genus suum

RST Leviticus 11:29 Вот что нечисто для вас из животных, пресмыкающихся по земле: **крот**, мышь, ящерица с ее породе

Мойсей, всички библейски писатели и пророци **не използват** въобще думата חֶלֶד [xèled] с основното ѝ значение. Всички те обаче не се въздържат да използват собствено име от същия корен или вторичните значения от **ръжда** – *човешкият живот като нещо преходно; този век, времена, вселена; къртица, невестулка*.

Съществителните собствени имена *Хелдай* (1 Летописи, 27:15) и *Хелед* (1 Летописи, 11:30) на двама юдеи в Стария завет, както и женското *Халуда* (4 Царства, 22:14) показват, че съществителните нарицателни от същия корен вече са съществували в езика. Случаят е аналогичен с отношението `собствено име *Лаван* לָבָן [лавàн] – `термин за бял цвят לָבָן [лавàн]`. Собственото име *Лаван* לָבָן [лавàн] се явява повече от двадесет пъти преди текстът на СЗ да реализира

първата поява на термина за цвят *бял* לָבָן [лавàн]. Впрочем собствено име има и от думата за *ръжда*, употребена от Езекил – *Хела* הֶלָה (1 Летописи, 4:5). Конкордансите го свързват със значението 'ръжда', което може да се асоциира с 'червена коса'. Любопитно е, че при високомистичния символ на червената крава, пепелта от която изчиства всеки грях, се използва терминът за цвят „червена”, а не се обвързва с „ръжда” както при това женско собствено име. По същия начин се постъпва и при първата употреба на термина за червен цвят в Стария завет – при описанието на „червеникавия”, но не „рижав”, Исав. Името *Хела* показва, че вътрешната форма на индоевропейските думи *рижав* и *ръжда* е възможна и в семитохамидски език като иврит. Фактите на библейския и съвременния иврит обаче сочат, че реализираната при собственото име *Хела* вътрешна мотивация не е разгърната в дума, аналогична на индоевропейското *рижав*.

ИЗВОДИ

Всичко казано е поредното доказателство за типичната старозаветна супервисока интенционалност при избор на лексеми, на тяхното място на употреба, на ситуацията за първата, и въобще за някаква, употреба. **Очевидно е, че коренът ХЛД לֵלֶךְ се използва с всички други свои значения в СЗ, но старателно се избягва думата *ръжда*.**

Другите значения на корена на *ръжда* ХЛД לֵלֶךְ сочат повече философските реализации – краткостта и преходността на човешкия живот, космос, вселена. От тези „философски” реализации на корена личи, че в юдейската менталност стои идеята, че и животът, и вселената имат материална страна, която е нещо преходно, т.е. животът и дори вселената подлежат на „ръждясване”. Поне такъв извод може да се извлече от факта, че в картината на света, „гешалтирана” в системата на реализираните на земята съчетания от по три букви – корените, – не е случайно, че на *ръжда*, *вселена* и *човешкия живот* им е отредено да съжителстват в езиковата парадигма на един корен – ХЛД לֵלֶךְ. **Избягването на реализацията на корена като *ръжда* в СЗ насочва към идеята, че текстът трябва да отговаря и де-юре, и де-факто на идеята, че Божието Слово е светлина, която не подлежи на материална развала.** Затова в СЗ има над 300 употреби на думата *светлина*, множество употреби на думи за качествата на светлината – *блясък*, *светкавица* и подобни. Обаче Божието Слово не е реализирано в триизмерното, човешкото дори веднъж със същинската лексема *ръжда* ...! Нито едничка употреба на корена ХЛД לֵלֶךְ със семантика *ръжда* за 1000 години!

Налице са четири екстраординерни факта, които са цялостен знак-контекст за Стария завет:

I. Нито една употреба на корена ХЛД לֵלֶךְ със семантика *ръжда* за 1000 години. Никога основната дума за *ръжда* חֵלֶד [хèлед] не се среща в Стария завет.

II. За 1000 години има само три употреби на *ръжда*, и то чрез думата הֶלָה [хельтà], производна от *болест* מַחֲלָה [махальà].

III. В Стария завет има над 300 пъти употреба на думата *светлина* – [or] אֹרֶךְ. Като предмет-еталон на бялото светлината има основна семантизация 'чистота'.

Със същата семантизация са и другите два предмета-еталон за бял цвят – *мляко* и *сняг*, както и предметът-еталон за червено – *огън*, третиран като макросветло. Редица други думи конкуренти за предмети-еталон на бялото – *лен*, *манна небесна*, библейската *проказа* – имат семантизация `чистота`. Семантизация с `чистота`, `силата на Бог`, `архангелите`, `светиите` се внушава и от думи като *светкавица*, *лъскав*, *лъця*, *огнени стрели* и други подобни. С две думи, **целият текст на Библията внушава и притежава огромно количество `чистота`, идеща от макросветли цветове, разпределени в голямо множество и различни класове думи**. На този фон – и като статистика, и като семантизация – липсата на същинската дума за **ръжда** иде да покаже, че макропредставата за Библията като Божие слово, носещо истина и светлина, е подкрепена със супервисока интенционална селекция на материалния носител – употребяваните лексеми. В този смисъл самият текст и неговите внушения не съдържат корозиращо, болестотворно внушение и въздействие у здрави хора.

Настоящият анализ изглежда е първият, доколкото в множество библейски енциклопедии и речници – и християнски, и израилтянски – подобен анализ липсва. Налице е само един опит на загадъчната като източник Robertson's Word Pictures Dialog, вградена като част от BibleWorks98, който не е съвсем удовлетворителен. Там е налице предложение, което поема по пътя на обвързването с конкретната историческа ситуация: „казанът е Ерусалим; месото са забраните като цяло; всяко подбрано парче, бедро и рамо са Садок, неговото семейство и принцовете; костите са войниците; огънят и водата са каламитите (юдейска секта – *бел. авт., М. А.*), обречени на страдание; поставянето в казана е наложената обсада на Ерусалим.” Съвсем неправилно изглежда тълкуването на ръждата от Езекил в Robertson's Word Pictures Dialog като „крайното, преходното в опозиция на безкрайното, вечното”. Това последното е подходящо за същинската дума за *ръжда* רָחַץ [хèлèд], а не за езекиловата интенция да употреби *ръжда* тип болест – חֲלָאָה [хèльаатà].

БИБЛИОГРАФИЯ

- Алмалех, 2003: А л м а л е х, М. Раят ([ган ёден] עָדָן גֵּן) не е червен. – В: *Съпоставително езикознание*, 2003, № 2, 87-108.
- Алмалех, 2004: А л м а л е х, М. Новият рай – Небесният/Новият Ерусалим. “Старият” [шеòл] שָׂאֵל и “новият” [(гей-(х)инòм] גֵּי-הֶנֶם) ад. – В: *Съпоставително езикознание*, 2004, № 1, 36-55.
- Войнов, Милев, 1990: В о й н о в, М., Ал. М и л е в. *Латинско-български речник*. Четвърто стереотипно издание. Наука и изкуство. София, 1990.
- BIBLE WORKS, 1998: COPYRIGHT © 1998 BIBLEWORKS, LLC: HEBREW CONCORDANCE OF EVEN-SHOSHAN is being used as the standard against which all analysis comparisons and corrections are being made.
- BDBLEX - Whitaker's Revised BDB Hebrew-English Lexicon, Copyright © 1995, Dr. Richard Whitaker.
- HEBDIC/HEBDICFR/HEBDICRU - Hebrew-Aramaic and English Lexicon of the Old Testament (Abridged BDB-Gesenius Lexicon), by Francis Brown, D.D., D.Litt., S. R. Driver, D.D., D.Litt., and Charles A. Briggs, D.D., D. Litt., finished in 1906 and based upon Wilhelm Gesenius Lexicon Manuale Hebraicum et Chaldaicum in V. T. Libros, 1833 as translated into English from Latin and expanded by Edward Robinson, 1833-1854); and based upon Gesenius Thesaurus philologicus Criticus Linguae Hebraeae et Chaldaeae Veteris Testamenti as completed by E. Roediger, 1858

- Thesaurus philologicus Criticus Linguae Hebraeae et Chaldaee Veteris Testamenti; and based upon the latest German editions (about 1895) of Gesenius Neues Hebraeisch-Deutsches Handwoerterbuch.
- LXX/OG Greek Morphology and Lemma Database (LXM), 1991 (2nd) Edition, by the Computer Assisted Tools for Septuagint Studies (CATSS) project at the University of Pennsylvania. In order to facilitate LXX and GNT comparative studies LXM-2 has been extensively adapted and improved for use in the 1998 Edition of BibleWorks (see below on BLM).
- BLM - BibleWorks LXX/OG Morphology and Lemma Database (BLM), 1998 Edition. The current BLM is the result of a collaborative effort between Michael Bushell (BibleWorks, LLC) and two scholars, Jean-Noel Aletti, SJ, Professor of New Testament Exegesis at the Pontifical Biblical Institute in Rome and Andrzej Gieniusz, CR, Doctor in Sacra Scriptura.
- LEXICON ACCESS CODES - Pierce-Englishman's-Strong's OT and NT Numbers extended to National Languages: Corrected KJV Strong's Numbering System 100% Consistent with George V. Wigram's Englishman Greek-English and Hebrew-English Concordances (1844, 5th Edition printed by Samuel Bagster and Sons, London), ASCII version Copyright © 1988-1997 by the Online Bible Foundation and Woodside Fellowship of Ontario, Canada. Licensed from the Institute for Creation Research.

ЕКСЦЕРПИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Библия, 2002: *Библия или Свещеното писание на Стария и Новия завет. Вярно и точно преведено от оригинала*. Българско библейско дружество със съдействието на Обединените библейски дружества - UBS. София, 2002.
- Bulgarian Bible on line: <http://bible.netbg.com/bible/index.php?m=sw>.
- BIBLE WORKS, 1998: COPYRIGHT © 1998 BIBLEWORKS, LLC:
- WTT - Biblia Hebraica Stuttgartensia BHS (Hebrew Bible, Masoretic Text or Hebrew Old Testament), edited by K. Elliger and W. Rudolph of the Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, Fourth Corrected Edition, Copyright © 1966, 1977, 1983, 1990 by the Deutsche Bibelgesellschaft (German Bible Society), Stuttgart.
- LXT - Septuaginta (Old Greek Jewish Scriptures) edited by Alfred Rahlfs, Copyright © 1935 by the Wurttembergische Bibelanstalt / Deutsche Bibelgesellschaft (German Bible Society), Stuttgart. The LXX MRT (machine readable text) was prepared by the TLG (Thesaurus Linguae Graecae) Project directed by Theodore F. Brunner at University of California, Irvine.
- VUL - Biblia Sacra iuxta Vulgatam Versionem, Vulgate Latin Bible (VUL), edited by R. Weber, B. Fischer, J. Gribomont, H.F.D. Sparks, and W. Thiele [at Beuron and Tuebingen] Copyright © 1969, 1975, 1983 by Deutsche Bibelgesellschaft (German Bible Society), Stuttgart. Used by permission. ASCII formatted text provided via University of Pennsylvania, CCAT. Textual variants not included.
- ASV - The Holy Bible, American Standard Version 1901 (ASV), similar to the English Revised Version of 1881-1885, both being based upon the Hebrew Masoretic text for the OT and upon the Westcott-Hort Greek text for the NT.
- NKJ - The New King James Version NKJV (NKJ), Copyright (c) 1982, Thomas Nelson, Inc. All rights reserved.
- KJV - Authorized Version (KJV) - 1769 Blayney Edition of the 1611 King James Version of the English Bible - with Larry Pierce's Englishman's-Strong's Numbering System, ASCII version Copyright © 1988-1997 by the Online Bible Foundation and Woodside Fellowship of Ontario, Canada. Licensed from the Institute for Creation Research.
- RST - The Russian Synodal Text (RST) of the Bible (Orthodox Synodal Edition 1917). Copyright © 1996 Bob Jones University.